Limba hausa

De la Wikipedia, enciclopedia liberă

Hausa (/ˈhaʊsə/)[1] (hausa: *Harshen Hausa*) este limba cu cel mai mare număr de vorbitori din Africa Subsahariană.[2] Este limba nativă a 43 de milioane de oameni[3] din nordul Nigeriei, Niger[4] și în comunități dispersate de imigranți și comercianți în orașe mari din Africa de Vest. Dialectul vorbit în Statul Kano din Nigeria este considerat forma standard a limbii.[2] În prezent, hausa este vorbită preponderent ca limbă secundară și se răspândește rapid ca lingua franca. Este folosită pe scară largă în scopuri guvernamentale, educaționale, literare și comerciale.

Cuprins

Clasificare

Distribuție geografică

Dialecte

- Dialecte tradiționale
- Dialectele cele mai nordice și pierderea tonalității
- Dialectul *Gaananci*

Fonologie

- Consoane
- Vocale
- Tonuri

Sisteme de scriere

- *Boko* (latin)
- *Ajami* (arab)
- Alte sisteme

Note

Clasificare

Hausa aparține ramurii occidentale a limbilor ciadice, care la rândul lor aparțin familiei limbilor afro-asiatice.

Distribuție geografică

Hausa
Harshen Hausa هَرْشَن هَوْسَ

Vorbită în	Niger, Nigeria, Ghana, Benin, Camerun, Coasta de Fildeș, Togo, Sudan
Număr de vorbitori	L1: 43,6 milioane L2: 19,5 milioane
Sistem de scriere	Latin (*boko*) Arab (*ajami*)

Clasificare

Limbi afro-asiatice

- Limbi ciadice
- Limbi ciadice occidentale
- Hausa

Statut oficial și codificare

Limbă recunoscută oficial în	Ghana (națională) Niger (națională) Nigeria
ISO 639-1	ha
ISO 639-2	hau
ISO 639-3 (cel mai răspândit dialect)	hau

Extras

Articolul 1 din Declarația Universală a Drepturilor Omului

Su dai yan-adam, ana haifuwarsu ne duka yantattu, kuma kowannensu na da mutunci da hakkoki daidai da na kowa. Suna da hankali da tunani, saboda haka duk abin da za su aikata wa juna, ya kamata su yi shi a cikin yan-uwanci.

Răspândire în lume

Vorbitorii nativi de hausa, poporul hausa, se găsesc în principal în Niger, nordul Nigeriei și Ciad. Mai mult, limba este folosită ca lingua franca de vorbitorii non-nativi din majoritatea Nigeriei de Nord și a Nigerului de Sud și ca limbă comercială în regiuni întinse din Africa de Vest (Benin, Ghana, Camerun, Togo și Coasta de Fildeș) și Sudan.

Harta vorbitorilor de hausa (în galben)

Această pagină poate conține caractere Unicode

Modifică date / text (https://ro.wikipedia.org/w/index.php?title=Limba_hausa&action=edit&section=0)

Dialecte

Dialecte tradiționale

Dialectele estice includ *Dauranchi* în Daura, *Kananci* în Kano, *Bausanchi* în Bauchi, *Gudduranci* în Katagum, Misau și o parte din Statul Borno și *Hadejanci* în Hadejia. Cele vestice includ *Sakkwatanci* în Sokoto, *Katsinanci* în Katsina, *Arewanci* în Gobir, Adar, Statul Kebbi și Statul Zamfara și *Kurhwayanci* în Kurfey (Niger). *Katsinanci* este un dialect de tranziție între dialectele estice și cele vestice. Dialectele nordice sunt *Arewa* și *Arawci*. *Zazzaganci* în Zazzau este principalul dialect sudic.

Dialectele *Dauranchi* și *Kananci* sunt considerate standard. BBC, Deutsche Welle, Radio France Internationale și Voice of America oferă servicii în hausa pe site-urile lor internaționale de știri folosind dialectele *Dauranchi* și *Kananci*.

Dialectele cele mai nordice și pierderea tonalității

Dialectele *Kurhwayanci*, *Daragaram* și *Aderawa* reprezintă limita tradițională cea mai nordică a comunităților native hausa. Acestea sunt vorbite în nordul Sahelului și în regiunile medio-sahariene din vestul și centrul Nigerului (Tillabéri, Tahoua, Dosso, Maradi, Agadez și Zinder). Comprehensibile cu alte dialecte, îndeosebi *Sakkwatanci* și într-o măsură mai mică *Gaananci*, dialectele cele mai nordice au mici diferențe gramaticale și lexicale din cauza contactului frecvent cu populațiile zarma și tuareg și a schimbărilor culturale datorate diferențelor geografice dintre zonele de pășune și cele de deșert. Aceste dialecte au calitatea de a fi netonale sau cu accent de înălțime.

Dialectul *Gaananci*

Dialectul *Gaananci*, vorbit în Ghana, Togo și vestul Coastei de Fildeș, este un dialect-bloc distinct al limbii hausa. Dialecte cu mai puțini vorbitori se găsesc înspre vest, în unele părți din Burkina Faso și în districtele Haoussa Foulane, Badji Haoussa, Guezou Haoussa și Ansongo din nord-estul Mali (aici hausa este recunoscută ca limbă minoritară de guvernul malian). *Gaananci* formează un grup separat de dialecte vestice, în contrast cu cele deja menționate, deoarece se află în afara zonei unde hausa este limba dominantă și se deosebește, de obicei, prin folosirea lui *c* pentru *ky* și a lui *j* pentru *gy*. Această deosebire este atribuită faptului că populația hausa din Ghana descinde din negustorii hausa–fulani stabiliți în cartierele zongo ale marilor orașe comerciale (în particular Tamale, Salaga, Bawku, Bolgatanga, Achimota, Nima și Kumasi) din vechile regate Așanti, Gonja și Dagomba, care se întindeau din Sahel până la zonele de coastă.

Gaananci prezintă influențe flexionare vădite din limbile zarma, gur, dioula și soninke, de vreme ce Ghana este cea mai vestică zonă în care limba hausa este o lingua franca majoră, precum și cea mai vestică zonă în care grupurile etnice hausa și zarma locuiesc în număr mare. Din această cauză, *Gaananci* a fost izolat din punct de vedere istoric de restul dialectelor limbii hausa.[5] În ciuda diferenței, asemănările gramaticale dintre *Sakkwatanci* și *Gaananci* arată că dialectul și originea populației hausa din Ghana sunt legate de regiunea nord-vestică vorbitoare de hausa care înconjoară orașul Sokoto.[6]

Hausa este, de asemenea, vorbită de musulmanii non-nativi gur și mandé din Ghana, dar diferă de *Gaananci* și are caracteristici care se aseamănă mai degrabă cu dialectele non-native hausa.

Fonologie

Consoane

Hausa are între 23 și 25 de foneme consonantice în funcție de vorbitor:

		Bilabială	Alveolară	Postalveolară	Dorsală			Glotală
					frontală	simplă	rotunjită	
Nazală		m	n					
Plozivă/ Africată	implozivă	ɓ	ɗ					
	sonoră	b	d	(d)ʒ	ɟ	g	gʷ	
	fină		t	tʃ	c	k	kʷ	ʔ
	ejectivă		(t)sʼ	(tʃʼ)	cʼ	kʼ	kʷʼ	
Fricativă	sonoră		z					
	fină	ɸ	s	ʃ				h
Sonantă			l		j; ʝ		w	
Rotică			r	ɽ				

Vocale

Hausa are cinci vocale, care pot fi scurte sau lungi; un total de 10 monoftongi.[8] În plus, există patru vocale alăturate (diftongi);[9] un total de 14 foneme vocalice.

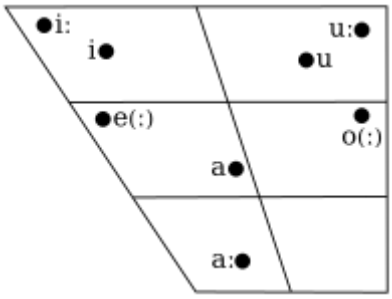

Diagrama vocalelor în hausa[7]

Tonuri

Limba hausa are reguli precise în ceea ce privește repartizarea tonurilor.[10] Fiecare din cele cinci vocale poate avea ton jos, ton înalt sau ton descendent. În hausa standard, tonul nu este marcat. În materialele lingvistice și pedagogice recente, tonul este marcat prin diacritice:

- *à*, *è*, *ì*, *ò*, *ù* – ton jos: accent grav (◌̀);
- *â*, *ê*, *î*, *ô*, *û* – ton descendent: accent circumflex (◌̂).

Accentul acut (◌́) poate fi folosit pentru tonul înalt, dar practica obișnuită este de a lăsa tonul înalt nemarcat.

Sisteme de scriere

Boko (latin)

Ortografia oficială modernă a limbii hausa se bazează pe alfabetul latin și se numește *boko* (literalmente „carte”). A fost introdusă în anii 1930 de administrația colonială britanică.

A a	**B b**	**Ɓ ɓ**	**C c**	**D d**	**Ɗ ɗ**	**E e**	**F f**	**G g**	**H h**	**I i**	**J j**	**K k**	**Ƙ ƙ**	**L l**
/a/	/b/	/ɓ/	/tʃ/	/d/	/ɗ/	/e/	/ɸ/	/g/	/h/	/i/	/(d)ʒ/	/k/	/kʼ/	/l/
M m	**N n**	**O o**	**R r**	**Ʀ ɾ**	**S s**	**Sh sh**	**T t**	**Ts ts**	**U u**	**W w**	**Y y**	**Ƴ ƴ**	**Z z**	**ʼ**
/m/	/n/	/o/	/ɽ/	/r/	/s/	/ʃ/	/t/	/(t)sʼ/	/u/	/w/	/j/	/ʔʲ/	/z/	/ʔ/

Litera *y* este folosită doar în Niger; în Nigeria este scrisă *ʼy*. Tonul, lungimea vocalei și distincția dintre /r/ și /ɽ/ (care nu există pentru toți vorbitorii) nu sunt marcate în scris. Astfel, de exemplu, /daga/ „din” și /daːgaː/ „bătălie” sunt ambele scrise *daga*.

Ajami (arab)

Hausa a fost scrisă, de asemenea, în *ajami*,[11] un alfabet arab, încă de la începutul secolului al XVII-lea. Prima lucrare cunoscută ca fiind scrisă în hausa este *Riwayar Nabi Musa* a lui Abdullahi Suka în secolul al XVII-lea. Nu există un sistem standard de folosire a *ajami*, unele litere putând avea valori diferite. Vocalele scurte sunt scrise de obicei cu ajutorul *harakat*, un sistem de diacritice rareori folosit în textele arabe, altele decât Coranul.

أ	ب	ب‌ا‌ب	ت	ث	ج	ح	خ
alif da hamza	ba	ɓa	ta	ca	jim	ha kʼarami	ha mai ruwa
[aː]	[b]	[ɓ]	[t]	[tʃ]	[(d)ʒ]	[h]	[h]
د	ذ	ر	ɾ	ز	ط	ظ	ظ
dal	zal	ra	ɾa	zaira	ʼda mai hannu	zadi	tsa
[d/ɗ]	[z]	[r]	[ɽ]	[zˤ]	[d]	[zˤ]	[(t)sʼ]
ك	ل	م	ن	ص	ض	ع	غ
kaf	lam	mim	nun	sodi	lodi	ain	angai
[k]	[l]	[m]	[n]	[s]	[l]	[ʔ]	[g]
ف	س	ش	ة	و	ي		
fa	sin	shin	ha kuri	waw	ya		
[ɸ]	[s]	[ʃ]	[h]	[w]	[j/ʔʲ]		

Alte sisteme

Hausa este una din cele trei limbi indigene ale Nigeriei, care a fost adaptată în Braille.

Cel puțin alte trei sisteme de scriere pentru hausa au fost propuse sau descoperite. Niciunul dintre acestea nu este utilizat activ în afară de, probabil, unele persoane:

- un alfabet hausa despre care se presupune că este de origine antică, astăzi folosit în nordul regiunii Maradi, Niger;[12]
- o scriere care a apărut odată cu publicațiile grupului *Raina Kama* în anii 1980;[13]
- o scriere numită *tafi* care a fost propusă în anii 1970.[14]

Note

1. ^ en Laurie Bauer (2007). *The Linguistics Student's Handbook*. Edinburgh University Press. ISBN 978-0-7486-2758-5.
2. ^ ***a*** ***b*** en William J. Frawley, ed. (2003). *International Encyclopedia of Linguistics* (https://books.google.ro/books?id=sl_dDVctycgC&printsec=frontcover&hl=ro&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q=hausa&f=false) (ed. 2). New York: Oxford University Press. p. 130. ISBN 0-19-513977-1.
3. ^ en „Hausa” (https://www.ethnologue.com/language/hau). *Ethnologue*.
4. ^ en „Hausa (Harshen Hausa / هَرْشَن هَوْسَ)” (https://www.omniglot.com/writing/hausa.htm). *Omniglot*.
5. ^ en Adams B. Bodomo (1996). „On Language and Development in Africa: The Case of Ghana” (http://www.njas.helsinki.fi/pdf-files/vol5num2/bodomo.pdf) (PDF). *Nordic Journal of African Studies*. **5** (2): 31–51.
6. ^ en Federica Guerini. „Multilingualism and language attitudes in Ghana: a preliminary survey” (http://www.ethnorema.it/pdf/numero%204/03%20Articolo%201%20Guerini.pdf) (PDF).
7. ^ en G. Russell Schuh, Lawan D. Yalwa. *Handbook of the International Phonetic Association*. Cambridge University Press. p. 91. ISBN 0-521-63751-1.
8. ^ Vocale scurte: /i, u, e, o, a/; vocale lungi: /iː, uː, eː, oː, aː/
9. ^ Diftongi: /ai, au, iu, ui/
10. ^ Iulia Marian (1969). *Tonul și accentul în limba hausă* (https://books.google.ro/books?id=voRfAAAAMAAJ&q=limba+hausa&dq=limba+hausa&hl=ro&sa=X&ved=0ahUKEwi9lP6tjvncAhVFEVAKHZPACK4Q6AEIQjAF). *Analele Universității București: Limbi clasice și orientale*. **18**. pp. 109–112.
11. ^ de „Ajami Zeichensatz” (https://www.univie.ac.at/Hausa/Ajami/Ajami_Hausa.html). *Universität Wien*.
12. ^ en „Hausa alphabet” (http://www.bisharat.net/Demos/Hausa_alphabet.htm). *Bisharat*.
13. ^ en „Hausa alphabet 2” (http://www.bisharat.net/Demos/Hausa_alpha_2.htm). *Bisharat*.
14. ^ en „Hausa alphabet 3” (http://www.bisharat.net/Demos/Hausa_alpha_3.htm). *Bisharat*.

Adus de la https://ro.wikipedia.org/w/index.php?title=Limba_hausa&oldid=13094384

Ultima editare a paginii a fost efectuată la 28 septembrie 2019, ora 05:14.

Acest text este disponibil sub licența Creative Commons cu atribuire și distribuire în condiții identice; pot exista și clauze suplimentare. Vedeți detalii la Termenii de utilizare.